

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Ekologická etika

Kritika druhové nadřazenosti v díle Petera Singera

Šárka Fišerová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Ekologická etika

Kritika druhové nadřazenosti v díle Petera Singera

Šárka Fišerová

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D. za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Rovnost mezi lidmi.....	3
3	Rovnost za hranice druhu	5
4	Vznik druhové nadřazenosti a přehled historie.....	6
4.1	Druhová nadřazenost ve Starém zákoně.....	7
4.2	Druhová nadřazenost v antickém Řecku	8
4.3	Druhová nadřazenost v Římě	10
4.4	Druhová nadřazenost ve středověku.....	11
4.5	Druhová nadřazenost v renesanci	12
4.6	Druhová nadřazenost v novověku	14
4.7	Vztah ke zvířatům v jiných kulturách	18
5	Druhová nadřazenost v praxi	20
5.1	Zvířata jako potrava.....	20
5.2	Experimentování na zvířatech	20
6	Vegetariánství jako životní styl	24
7	Vegetariánská filozofie	26
8	Proč být vegetariánem	28
9	Závěr	32
10	Seznam literatury	33
11	Resumé.....	35

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá vztahy mezi zvířaty a lidmi, zejména druhovou nadřazeností a právy zvířat. Na toto téma se pozapomíná. Mnohem více a častěji jsou předmětem odborných diskuzí lidská práva. S těmi jsou ale práva zvířat úzce spjata. Práce bude zaměřena na zacházení se zvířaty a jejich morální status.

Práce se bude soustředit na filozofickou koncepci australského autora Petera Singera. Singer je profesorem bioetiky na Princeton University, specializuje se na aplikovanou etiku a řadí se k preferenčním utilitaristům. Mezi jeho nejznámější dílo patří Osvobození zvířat (Animal Liberation, jako jediné bylo vydáno v českém jazyce), které se stalo impulzem pro celosvětová hnutí. Singer zde ohromuje svým důrazem, který klade na rovnost všech živých tvorů. Ve své době (kniha vyšla poprvé v roce 1975) působila jako veliký objev. Hlavním mottem této knihy je rovnost mezi člověkem a ostatními živočichy. S žádným zvířetem nemůžeme zacházet bezohledně. Tato kniha upoutá především tím, že ve dvou kapitolách podrobně osvětluje běžné praktiky aplikované na velkofarmách a při pokusech na zvířatech. V páté kapitole této knihy Singer načrtává dějiny druhové nadřazenosti. Tato kapitola je stěžejní pro tuto práci.

Téma druhové nadřazenosti není nové. První myšlenky stojí již u zrodu člověka, jsou popsány v Bibli. Ve všech obdobích se setkáváme se dvěma protichůdnými názory, kdy někteří obhajují zdržení se masa a jiní ne. V antice se setkáváme jen s pár jedinci, kteří toto obhajují, stejně tak je tomu i ve středověku, čím více míříme k současnosti, tím obhájců zdržení se požívání masa přibývá. První hnutí za práva zvířat vznikají však až ve 20. století. Lidé začínají uvažovat nad tím, zda máme tak výsadní postavení ve vesmíru, jaké si přisuzujeme. Velmi významným objevem byl fakt, že naši předchůdci jsou opi, a tím tehdy Charles Darwin upozornil na to, že se zase tak mnoho od zvířat nelišíme. Jsou tu zvířata jenom proto, aby nám sloužila? Nebo bychom se měli k zvířatům chovat s úctou a respektem, neboť jsou součástí životního prostředí, ve kterém žijeme i my. To jsou otázky, které by si měl každý z nás položit. Rozum a řeč by nás neměly činit nadřazenými.

V práci bude použita metoda komparace a kompilace, která se bude týkat pouze zvířat a jejich morálního statusu. Singer se věnuje také problémům potratů a eutanázie, kterými se zabývá velmi podrobně. Zde budou ale zmíněny pouze myšlenky související se zvířaty. Jednou z částí práce je pohled zpět do historie. Cílem práce je postihnout vývoj názorů ohledně druhové nadřazenosti.

Na začátku práce bude přiblížena problematika druhové nadřazenosti, jak souvisí rovnost mezi lidmi s rovností zvířat. Stěžejní literaturou pro tuto část práce je Practical Ethics, Osvobození zvířat a How We Are To Live. Velká část rozsahu práce bude věnována přehledu druhové nadřazenosti. V této části bude rozvinut nástin vývoje, který je uveden v Osvobození zvířat. Práce se bude zabývat jen vývojem názorů od autorů evropských, z jiných kultur bude uvedeno jen několik hlavních rysů z oblasti náboženství a stolování. Singer podstatnou část Osvobození zvířat věnuje tomu, aby osvětlil druhovou nadřazenost v praxi. V práci budou tedy zmíněna jen stěžejní fakta. Dále se zaměříme na téma vegetariánství a veganství. Zde se s druhovou nadřazeností setkáváme nejčastěji a jsme schopni tuto oblast nejsnáze ovlivnit.

Cílem bakalářské práce je prezentace a kritické zhodnocení Singerových východisek i závěrů, zejména pokud jde o jejich důsledky pro zacházení se zvířaty i s lidmi. Zaměřuje se na morální status zvířat a s tím související problematiku vegetariánství a veganství. Hledá také kořeny ekologické etiky v historii. Cílem je zmapovat vybrané druhy postojů lidí k zvířatům v antice, ve středověku a novověku, postihnout změny těchto postojů a jejich vývoj především odkazováním na díla autorů.

2 Rovnost mezi lidmi

„Dnes většina společností souhlasí s tím (jestliže ne prakticky, tak alespoň teoreticky), že kromě výjimečných případů, ke kterým patří například sebeobrana, válka, eventuálně trest smrti a další jedna či dvě pochybné okolnosti, je nesprávné zabít lidskou bytost, a to bez ohledu na její rasový původ, náboženské vyznání, společenské postavení a národnost.“¹

V minulém století v oblasti morálních přístupů k určitým tématům došlo k dramatickým změnám. Některá témata jsou však stále kontroverzní. Potraty, které byly téměř všude v padesátých letech dvacátého století zakázány, jsou nyní v mnoha zemích legální. K obdobným změnám docházelo v oblasti mimomanželského sexu, homosexuality, pornografie, eutanázie a sebevraždy. Nedochozíme však ke shodě v názorech. Tato témata jsou stále kontroverzní.

To ale neplatí pro princip rovnosti. Změna v přístupu k nerovnosti- zejména rasové nerovnosti- proběhla také náhle a dramaticky, ale zdá se být dovršena. Rasistické premisy, jež na přelomu století sdílelo mnoho Evropanů, jsou dnes naprosto nepřijatelné, alespoň ve veřejném životě. Princip rovnosti mezi lidmi je nyní součástí převládajících politických a etických názorů.

Když říkáme, že všichni lidé jsou si rovni, bez ohledu na rasu nebo pohlaví, co tím prohlašujeme? Rasisté, sexisté a další odpůrci rovnosti často upozorňují, že ať už vybereme jakýkoli test, není jednoduše pravda, že všichni lidé jsou si rovni. Někteří jsou vysocí, někteří malí, někteří dobří v matematice, jiní méně dobří, někteří dokážou uběhnout sto metrů za deset sekund, někteří za patnáct nebo dvacet, (...), a takto bychom mohli neustále pokračovat. Faktem je, že se lidé odlišují, a rozdíly platí v tak mnoha různých oblastech, že zkoumání faktických základů, ze kterých vyvstává princip rovnosti, se zdá být beznadějný.²

Důležité ale je, že se lidé odlišují jako jednotlivci- individua, ne však v rase nebo pohlaví. Neexistuje žádný přesvědčivý důvod, proč bychom se měli domnívat, že rozdíl ve schopnostech dvou lidí ospravedlňuje jakýkoli rozdíl v míře zvažování, které věnujeme jejich zájmům. Rovnost je základní etický princip, ne tvrzení o faktu.³

¹ Singer, Peter. *Spisy o etickom životě*, s. 129.

² Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 16- 18.

³ Tamtéž, s. 20- 21.

Pokud prohlásíme, že všichni lidé jsou si rovni, neznamená to, že bychom tím říkali, že jsou stejní. Lidé nikdy nebudou stejní, budou se lišit např. vzhledem, vlastnostmi, rasou, pohlavím. Myšlenka rovnosti se týká rovného zvážení zájmů všech lidí. „Základní princip rovnosti nevyžaduje stejný, nebo dokonce identický, přístup, vyžaduje stejné chápání.“⁴ Pokud požadujeme práva pro černochoy, ženy a jiné utlačované skupiny, nemůžeme tato práva upřít jiným živým tvorům.

⁴ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 18.

3 Rovnost za hranice druhu

Pokud považujeme princip rovného zvážení zájmů za základní princip rovnosti, o který se opírá rovnost lidských bytostí, pak nám tento princip rovného zvážení zájmů umožňuje obhajovat formu rovnosti, do které jsou zahrnuty všechny lidské bytosti se všemi rozdíly, které mezi námi existují. Singer tvrdí, že když princip rovného zvážení zájmů poskytuje dostatečné základy pro lidskou rovnost, poskytuje také základy, které nemohou být omezené pouze na lidi. Pokud přijmeme princip rovnosti pro lidské bytosti jako morálně platný základ pro vztahy s ostatními jedinci našeho vlastního druhu, pak jsme také zavázáni přijmout to jako morálně platný základ pro všechny ty, kteří jsou mimo náš vlastní druh- tedy pro zvířata.⁵

Mnoha lidem zvažování zájmů zvířat přijde přinejmenším podivné. V dnešní době, kdy řešíme diskriminaci vůči národnostním menšinám, diskriminaci žen a podobná témata, nepovažují za důležité zaobírat se zájmy zvířat. Jsou tu o dost závažnější problémy, na které nezbývá čas ani energie. Není blaho zvířat jinou kategorií?

Argument pro rozšiřování principu rovnosti za hranice našeho vlastního druhu je jednoduchý stejně tak jako porozumění povaze principu rovného zvážení zájmů. Měli bychom vidět, že tento princip naznačuje, že by starost o ostatní neměla být závislá na tom, jací jsou nebo jaké vlastnosti a schopnosti mají. Vychází to ze stejného principu, jako když řekneme, že fakt, že někteří lidé nejsou členy naší rasy, nás neospravedlňuje je vykořisťovat nebo fakt, že někteří lidé jsou méně inteligentní, nás neopravňuje ignorovat jejich zájmy. „Z pouhého faktu, že člověk je černoch nebo žena, ještě nemůžeme vyvozovat nic o jeho intelektuálních nebo morálních vlastnostech.“⁶ „Požadavek rovnosti nezáleží na inteligenci, morálních vlastnostech, fyzické síle nebo jiných faktech.“⁷

⁵ Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 55.

⁶ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 19.

⁷ Tamtéž, s. 20.

4 Vznik druhové nadřazenosti a přehled historie

Naše tendence se odlišovat od zvířat je prastará. Už archaické národy podstupovali různé ceremoniální procedury právě za tímto účelem. Například bylo třeba nabarvit si zuby, aby nebyly podobné zubům psů nebo vytrhávat si řasy, aby oči nebyly jako oči pštrosů. Odlišnosti také nacházíme v tradičních jazycích, kdy různými slovesy označujeme stejnou činnost u lidí a zvířat, př. člověk jí, zvíře žere, člověk zemře, zvíře pojde, člověk se rodí, zvíře se líhne nebo je vrhnuto apod. Často je také zdůrazněno, že zvířata vnímají, ale nerozumějí, nechápou a nejsou rozumná.⁸

Mnoho filozofů obhajovalo základní morální principy, ale pouze několik z nich rozpoznalo, že aplikace těchto principů sahá za hranice vlastního druhu, jedním z nich byl Jeremy Bentham, zakladatel moderního utilitarismu.⁹ Bentham ukazuje na schopnost trpět jako na životní charakteristiku, která opravňuje bytost k rovnému zvážení zájmů, schopnost trpět a užívat si věcí je nezbytným předpokladem pro vlastnění zájmů vůbec.¹⁰ Bolest a utrpení jsou špatné a měly bychom se jich vyvarovat nebo je minimalizovat bez ohledu na rasu či pohlaví bytosti, která trpí. Jak špatná je bolest, je závislé na tom, jak intenzivní je a jak dlouho trvá, ale bolest o stejné intenzitě a trvání je stejnou měrou špatná, nehledě na to, zda trpí člověk nebo zvíře.¹¹

Speciesisté nesouhlasí s faktem, že bolest je špatná, když ji cítí myši a prasata stejně jako lidé. Schopnost trpět je společná jak pro lidi, tak pro ostatní tvory, proto by měli mít všichni živí tvorové právo na stejnou pozornost.

Druhová nadřazenost není trendem pouze současné společnosti. Tuto nadřazenost můžeme pozorovat v historii už od počátku soužití člověka a ostatních tvorů. „Západní postoj ke zvířatům má své kořeny ve dvou tradicích: v judaismu a starověkém Řecku, tyto kořeny spojilo křesťanství a díky němu v Evropě převládly.“¹² Ke zlepšení postavení zvířat dochází velmi pomalu, teprve když myslitelé zaujmají postoje nezávislé na církvi.

⁸ Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 38.

⁹ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 20.

¹⁰ Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 57.

¹¹ Tamtéž, s. 61.

¹² Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 202.

4.1 Druhá nadřazenost ve Starém zákoně

V předkřesťanském myšlení je nadřazenost člověka nejvíce patrna v Bibli. Bible praví, že Bůh stvořil člověka k obrazu svému, (...), z toho vyplývá výjimečná pozice člověka ve vesmíru, jako bytosti, která je podobná Bohu. Bible přesně říká, že Bůh udělil lidem moc vládnout nad ostatními živými bytostmi. Je pravda, že v ráji tato nadvláda neznamenal zabíjet zvířata na jídlo. Podle Geneze 1, 29 žili první lidé z bylin a ovoce stromů, a ráj se často zobrazuje jako dokonalá mírumilovná scéna, kde nebylo zabítí potřeba. Člověk vládl, ale v tomto pozemském ráji šlo o vládu velice dobrotivou.¹³

„Bůh také řekl: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm.“¹⁴

„Ve stavu nevinnosti jsme byli vegetariáni, jedli jsme jen bylinu zelenou, ale po pádu nám hříšnost a potopa, které následovaly, dovolily přidat zvířata na náš jídelníček.“¹⁵ Po pádu člověka, který bychom mohli považovat za způsobený ženou a zvířetem, byla zvířata zabíjena a užívána pro obživu. Poté přišla potopa, aby potrestala člověka za jeho hříšnost. Bůh řekl Noemu: „Rozhodl jsem se skoncovat se vším tvorstvem, neboť země je plná lidského násilí. Zahladím je i se zemí.“¹⁶ Noe, jako spravedlivý a bezúhonný muž, měl na Boží příkaz postavit archu. Do ní vzal kromě své ženy a synů a jejich žen také po páru samce a samice z čistých zvířat, i ze zvířat, která nejsou čistá, z ptactva i ze všeho, co se plazí po zemi. Za čtyřicet dní a čtyřicet nocí vody opadly a Bůh člověku žehná a vydává mu za pokrm i živé tvorstvo. Bůh dal Noemu a jeho synům požehnání a řekl jim: „Plodte se a množte se a naplňte zemi. (...) Každý pohybující se živočich vám bude za pokrm; jako zelenou bylinu vám dávám i toto všechno. Jen maso oživené krví nesmíte jíst.“¹⁷ Ve stavu nevinnosti jsme tedy byli vegetariány, až po pádu a potopě nám bylo dovoleno jíst zvířata.

V Knize Izaiášově prorok Izaiáš popisuje idylické soužití všech živých bytostí a také odsuzuje zvířecí oběti. „K čemu je mi množství vašich obětních hodů, praví Hospodin. Přesytíl jsem se zápalných obětí beranů i tuku vykrmených dobytčat, nemám

¹³ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 203.

¹⁴ Gn, 1, 29.

¹⁵ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 204.

¹⁶ Gn, 6, 13.

¹⁷ Gn, 2, 1- 4.

zájem o krev býčků, beránků a kozlů.“¹⁸ „Bude obnoven rajský soulad mezi vším stvořením. Pronárody samy přivedou pozůstalý Hospodinův lid, který žije mezi nimi v rozptýlení. Vlk bude pobývat s beránkem, levhart s kůzlem odpočívat. (...) Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu na celé mé svaté hoře, neboť zemi naplní poznání Hospodina.“¹⁹ „Vlk a beránek se budou pást spolu a lev jako dobytek bude žrát slámu, hadu však bude potravou prach. Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu na celé mé svaté hoře, praví Hospodin.“²⁰ Stejně tak o několik set let později o odmítání zvířecích obětí uvažuje Thomas More: „Při bohoslužbách vůbec nepřinášejí zvířecí oběti a domnívají se, že z krve a ze zabíjení netěší se dobrotivost toho boha, který živočichům uštědřil život proto, aby žili.“²¹

4.2 Druhá nadřazenost v antickém Řecku

V každodenním běžném životě se Řekové ve vztahování ke zvířatům nijak nelišili od jiných kultur: řada zvířat tvořila jejich božstva, ačkoliv jich jen velmi málo bylo zobrazováno v zoomorfní podobě. Pro řecké bohy byla typická právě antropomorfnost. Zvířecí oběti byly zcela běžné, ale konzumace velikých zvířat mimo rámec obětování nebyla častá. Velkou částí živočišné stravy tvořily ryby a mořské produkty. Velmi významnými zvířaty však byli koně a psi, kteří byli určeni jen pro aristokraty za tím účelem, aby jim tvořili společnost. Mezi oblíbenou zábavu aristokracie patřil také lov. Kohouti, zajáci a husy sloužili jako dárky mužů pro jejich oblíbené chlapce. Zvířata zde sloužila jako živé dárky. V této době nebyla známa ochrana zvířat, jak ji známe dnes. Bylo však zakázáno brát bohům, co jim patřilo. Zvířatům chyběla dík (spravedlnost) a nebyla nadána řečí a rozumností (logos).²²

Ve starověkém Řecku se setkáváme s protichůdnými názory, je to zejména díky tomu, že řecké myšlení nebylo jednotné, ale dělilo se do několika škol. Každá škola většinou navazovala myšlením na nauku svého zakladatele. Příkladem protichůdných tendencí může být Pythagoras a Platonova škola, zejména jeho žák Aristoteles. „Pythagoras byl vegetarián a podporoval své následovníky, aby jednali se zvířaty s úctou, zřejmě proto, že věřil, že se do nich stěhují duše mrtvých lidí.“²³ Diogenés

¹⁸ Iz, 1, 11.

¹⁹ Tamtéž, 11, 6, 7.

²⁰ Tamtéž, 65, 25.

²¹ More, Thomas. *Utopie*, s. 113.

²² Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 65- 66.

²³ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 204.

Laertios však hovoří o tom, že pro Pythágora byl zákaz zabíjení zvířat jen záminkou proto, aby „cvičil lidi a zvykal je prostému životu, aby si opatřovali snadno potravu, požívající jen jídla bez přípravy na ohni a pijící pouhou vodu, neboť takto prý se získává tělesné zdraví a duševní bystrost“.²⁴ O vegetariánství můžeme také najít zmínku v Euripidově hře *Hyppotylios*: „Nuž chlub se dál a jez jen stravu bezmasou a kramař se zbožností, říd' se Orfeem ...“²⁵ Také Homér ve své *Odyssei* zmiňuje rostliny jako pokrm, kterými se živili Lótofagové:

„Odtud po devět dní jsem po rybném moři byl větry
zhoubnými hnán, až v desátý den jsem s koráby přistál
k území Lótofagů, již jedí pokrmy z květin.
Z lodí jsme na souš vyšli a čerstvé si nabrali vody,
načež při lodích rychlých se najedli druhové kvapně.
Když pak jsme pokrmu dost již požili, jakož i pití,
tenkrát soudruhy jsem se vysílal na zvědy vyjít,
jaká žije tam lid, jenž zemskými plody se živí,
zvoliv soudruhů dvě, druh třetí héraoldem jejich.
Oni tam odešli rychle a s Lótofagy se sešli.
Avšak Lótofagové jim nechtěli připravit zhubu,
soudruhům mám, než lótosu plod jim pojísti dali.
Kdo však lótosu květ jedinkrát okusil sladký,
nechtěl nám donést zprávu a odtud vůbec se vrátit,
nýbrž raději chtěl tam zůstat, u Lótofagů,
lótosu plod tam jísti a návrat vypustiti z mysli.“²⁶

Aristoteles podporoval otroctví a věřil, že někteří lidé se otroky rodí a že otroctví je pro ně správné. Stejně stanovisko zaujímá i ohledně zvířat. Zvířata existují proto, aby sloužila lidem. Na druhou stranu ale nerozlišuje mezi lidmi a ostatními živočichy. Nepopírá, že lidé jsou zvířata, definuje je jako zvířata racionální. Člověk, který se narodí otrokem, je bezesporu člověk, ale Aristoteles ho považuje jako majetek svobodného člověka, chápe ho jako „živý nástroj“. Příroda je pro něj hierarchií, kde bytosti s nižšími rozumovými schopnostmi existují ve prospěch bytostí se schopnostmi vyššími.²⁷ „Rostliny jsou tu pro živočichy a zvířata zase pro lidi, (...), jako potrava i

²⁴ Laertios, Diogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*, s. 321.

²⁵ Euripides. *Hyppotylios a jiné tragédie*, s. 74.

²⁶ Homéros. *Odyssea*, 9, 80- 95.

²⁷ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 204.

k jinému užitku, aby se z nich zhotovoval oděv i jiné výrobky. Nečiní-li tedy příroda ani nic nedokonalého, ani nic bezúčelně, nutně to všechno učinila pro lidi.“²⁸

Aristoteles člověka povyšuje nad zvířata a zdůrazňuje, že jedině člověk má řeč, která slouží k tomu, aby objasňovala, co je dobré a co ne. Jedině tak má tedy člověk smysl pro dobro a zlo, pro to, co je a není spravedlivé.²⁹ Ve svých úvahách také zmiňuje, že „vždy je lepší ta vláda, jíž se podřizují lepší bytosti, např. vláda nad člověkem je lepší než nad zvířetem; neboť to, co vykonají lepší bytosti, je lepší dílo.“³⁰ Aristoteles je také toho názoru, že zvířatům prospívá, že jsou pod nadvládou člověka, protože ochočená zvířata jsou lepší než divoká. Člověk vládne zvířatům proto, aby je zachoval.³¹

4.3 Druhá nadřazenost v Římě

V křesťanském myšlení se propojují židovské a řecké ideje o zvířatech. Křesťanství bylo založeno a získalo moc za Říše římské. „Křesťanství přineslo do římského světa myšlenku výjimečnosti lidského druhu, kterou zdědilo po židovské tradici, ale kladlo na ni stále větší důraz kvůli významu, který přikládalo nesmrtelnosti lidské duše.“³² Z toho vychází charakteristicky křesťanská myšlenka o posvátnosti lidského života. Jedině lidé byli předurčeni k životu po fyzické smrti. Křesťanství rozšířilo myšlenku, že každý lidský život, jedině ten, je posvátný.³³ „Tatáž doktrína sloužila jako potvrzení a další omezení již tak nízké pozice, kterou měla nelidská stvoření ve Starém zákoně.“³⁴ Křesťanství nepovažovalo, aby zvířata byla hodna soucitu, postoj k lidem se zlepšil, zatímco postoj k ostatním živočichům zůstal stejně necitelný. Bylo jen málo Římanů, kteří soucítily s trpícími, např. Ovidius, Seneca, Porfyrius a další.

„člověk, spokojen s jídlem, jež poskytla příroda sama, planik plody si sbíral a trávníce rostoucí v horách, dřínky a ostružin plody, jež visely v trnitém křoví, žaludy též, jež na zem spadaly z Jovova stromu“³⁵

²⁸ Aristoteles. *Politika I*, 1256b 15.

²⁹ Tamtéž, 125a 15.

³⁰ Tamtéž, 1254a 25.

³¹ Tamtéž, 1254b 10.

³² Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 206.

³³ Tamtéž, s. 207.

³⁴ Tamtéž, s. 207.

³⁵ Ovidius, Publius Naso. *Proměny*, s. 13.

Plutarch obhajoval vlídné zacházení se zvířaty na základě univerzální šlechetnosti. Stejně tak málo křesťanů kladlo pozornost na zvířata a jejich zájmy.³⁶

4.4 Druhá nadřazenost ve středověku

S druhovou nadřazeností tomu není jinak ani ve středověku. Navazuje se na aristotelsko-stoickou linii. Duše zvířat jsou již bezesporu smrtelné spolu s těly zvířat, oproti tomu duše lidí nesmrtelné. Neobjevuje se reinkarnace. Zvířata a rostliny jsou tu kvůli tomu, aby sloužila člověku, a člověk není povinen na ně brát jakékoliv ohledy. Vztah středověkých lidí k zvířatům se nelišil od antického.³⁷

K vývoji křesťanských názorů na zvířata od počátku křesťanství do středověké scholastiky nedochází. Jde spíše o opakování než o vývoj, proto je vhodné zaměřit se na postoj svatého Tomáše Akvinského. Ve svém díle *Summa theologiae* shrnul teologické vědění. Podle něho se křesťanský zákaz zabíjet nevztahuje na zvířata: „Není hřích ve využití věci za účelem, pro které je věc určena. A řád věcí je takový, že nedokonalí jsou pro dokonalé... Věci, jako rostliny, které mají jen poloviční život, jsou všechny pro zvířata, a všechna zvířata jsou pro lidi. Pročež není nezákonné, užívá-li člověk rostliny pro dobro zvířat, a zvířata pro dobro lidí, jak praví Filozof. (Politika I, 3).“³⁸ Filozofem zde Akvinský myslí Aristotela. „Nejužitečnější využití by bylo ve skutečnosti, že zvířata využívají rostliny a lidé využívají zvířata, na jídlo, čehož nelze učinit bez odebrání života, a proto je zákonné jak brát život rostlinám pro zvířata, tak zvířatům pro člověka. Je to vlastně dodržení přikázání samotného Boha (Geneze, srov. 29- 30).“³⁹

„Veškeré zemské zvěři i všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.“⁴⁰

Akvinský rozděluje hříchy na hříchy proti Bohu, proti sobě samému a proti bližnímu svému. Je tedy evidentní, že do morálky zahrnuje pouze lidi, kategorie hříchu proti zvířeti neexistuje.⁴¹ „Akvinský dochází k názoru, jenž je později často opakován, že jediným důvodem proti krutosti na zvířatech, je skutečnost, že tato krutost by mohla vést ke krutosti na lidech. Žádný argument by nemohl jasněji odhalit podstatu druhové

³⁶ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 208.

³⁷ Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 69.

³⁸ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 209.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Gn, 1, 30.

⁴¹ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 210.

nadřazenosti.⁴² Teprve až v roce 1988, podle Singera, dochází z hlediska církevního vývoje k odmítnutí absolutní nadvlády člověka nad zvířaty. Papež Jan Pavel II. ve své encyklice *Sollicitudo rei socialis* (O sociálních otázkách) se snaží poukázat na to, že lidský vývoj by měl zahrnovat „úctu k bytostem, které vytvářejí přirozený svět“.⁴³ „Vláda, kterou Stvořitel dal člověku jako Božím obrazu (srov. Gn 1,26), není absolutní, ani se nedá mluvit o svobodě k "užívání nebo zneužívání" nebo o libovolném nakládání s věcmi tak, jak nám to nejlépe vyhovuje. Omezení uložené člověku od počátku samotným Stvořitelem a vyjádřené symbolicky zákazem "jíst ovoce ze stromu" (srov. Gn 2,16-17) dostatečně jasně ukazuje, že ve vztahu k viditelné přírodě jsme podrobeni nejen biologickým, ale i mravním zákonům, které nelze beztrestně přestupovat.“⁴⁴

Pro úplnost uveďme dané pasáže o člověku jako obrazu Božím a o stravě člověka v ráji:

„I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“⁴⁵

„A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“⁴⁶

Geoffrey Chaucer v *Povídkách canterburských* píše o abatyši Eglantýně a jejím vztahu ke zvířatům: „A vzpomínám-li na svědomí její, tak láskyplné bylo, útlocitné, že plakávala, vidouc, jak se chytne myš do pasti, jak zhyne či se zraní. Dávala psíčkům, jichžto byla paní, pečeni, mléko nebo koláče, a když psík zdech, bylo jí do pláče, ba i když ho někdo prutem jej švihl prudce.“⁴⁷

4.5 Druhá nadřazenost v renesanci

Pokud si myslíme, že v renesanci došlo k obratu proti středověké scholastice a změnil se postoj člověka ke zvířatům, není tomu tak. V renesanci šlo především o renesanční humanismus, který klade důraz na hodnoty a důstojnost člověka. Lidé

⁴² Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 211.

⁴³ Tamtéž, s. 212.

⁴⁴ Jan Pavel II. *Sollicitudo rei socialis*, s. 26.

⁴⁵ Gn, 2, 16.

⁴⁶ Tamtéž, 2, 17.

⁴⁷ Chaucer, Geoffrey. *Canterburské povídky*, s. 11.

zaujímají centrální pozici ve vesmíru, člověk byl měřítkem všeho.⁴⁸ „Renesanční humanisté zdůrazňovali jedinečnost člověka, jeho svobodnou vůli, jeho možnosti a jeho důstojnost; a stavěli je do kontrastu s omezenou povahou „nižších živočichů“. Stejně jako původní křesťanský důraz na posvátnost lidského života byla i tato myšlenka v jistém směru cenným pokrokem v přístupu k lidským bytostem, zvířata však ponechávala na mnohem nižší pozici než lidi- stejně jako tomu bylo kdykoliv předtím.“⁴⁹

Ve své době byl Leonardo da Vinci terčem posměchu za svoje postoje ke zvířatům a jejich utrpení. Ve svých Hádankách hovoří o člověku takto: „Na zemi spatříme tvory, kteří budou stále mezi sebou bojovat, a obě strany si navzájem způsobí velké škody a často i smrt. Jejich zloba bude bez hranic. Svými strašnými pařáty vyvrátí valnou část stromů z rozlehlých lesů světa, jedinou jejich touhou bude přinášet nenasytně všemu živému smrt a zármutek, trápení, strach a zahánět je na útěk. (...) Na zemi nezůstane nic, co by nebylo pronásledováno, odstraněno nebo pokaženo a z jedné krajiny přesouváno do druhé; a jejich tělo se stane hrobem všech živých těl, která připravili o život.“⁵⁰

Singer v Praktické etice zmiňuje, že pokud krmíme zvířata obilovinami, pouze 10% nutriční hodnoty zůstává jako maso pro spotřebu lidí. Chov hospodářských zvířat je mnohem náročnější než pěstování plodin. Podobným problémem se zabývá Thomas More v Utopii. „Vaše ovce, které bývají tak mírné a kladou jen skromné požadavky na výživu, začaly nyní být, jak se vypráví, tak žravé a nezkrocené, že ohrožují i lidi a plení i pustoší pole, domy i městečka.“⁵¹ Odsuzoval také lovecké zábavy: „lovec vyhledává jenom rozkoš ze zabíjení a rozsápávání ubohého zvířátka. A o takové choutce, dívat se na smrt, i když jde jenom o zvěř, soudí [Utopijští], že buď pramení z citu ukrutného srdce, anebo že vytrvalé opakování tak divoké rozkoše nakonec vyústí v ukrutnost povahy.“⁵² Lidé žijící v Utopii se také dělili na dva druhy, jedni se zdržovali požívání masa, někteří dokonce každého jídla živočišného původu a druzí milovali maso jako potravu, neboť se domnívali, že činí zdatnější v každé práci.⁵³

⁴⁸ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 214.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Da Vinci, Leonardo. *Nápady*, s. 29.

⁵¹ More, Thomas. *Utopie*, s. 36.

⁵² Tamtéž, s. 83- 84.

⁵³ Tamtéž, s. 109- 110.

Dalším, kdo odmítá krutost vůči zvířatům, je Michel de Montaigne. Nehledí na sklon lidí, který svádí ke krutosti na lidech. „Nad jiné neřesti nenávidím krutost, a to i z vrozeného odporu i na základě úvahy, a mám ji za neřest svrchovanou; dosahuje to však takové změkčilosti, že nesnáším bez libosti ani pohled, jak rozřezávají kuře, a slyším s odporem, když v zubech mých psů nařiká králík, ačkoliv sám lov pokládám za rozkoš pronikavou...“⁵⁴ Ve svém spise *O krutosti* také zmiňuje Pythagora, který byl vegetariánem. „Nikdy nepolapím živého tvora, abych jej zase nepustil na svobodu. Pythagoras je kupoval od rybářů a ptáčníků a vedl si stejně.“⁵⁵ „Domýšlivost je naší vrozenou a prapůvodní nemocí. Nejbědnější a nejkřehčí ze všech tvorů je člověk, i když je zároveň tvorem nejnadutějším. (...) Jakým srovnáváním mezi nimi a námi dochází k závěru, že zvířata, jak se domnívá, jsou omezená. Když si hraji se svou kočkou, kdo ví, nemá-li ze mne větší kratochvíli ona než já z ní?“⁵⁶

Shakespeare rozvíjel také problematiku postavení zvířat a vztahu lidí k nim. Ve své hře *Venuše a Adónis* popisuje hlemýžď, který se musí skrývat před okolním nebezpečím, čímž je míněn především člověk.

Jak hlemýžď, na citlivém rohu zraněn,
se v tichý úkryt svého domku skrčí,
se neodváží dlouho, dobře chráněn,
se vydat nebezpečí, jež kol trčí,
tak pohled její, oči v této chvíli
se slepé v její důlky oční skryly.⁵⁷

4.6 Druhá nadřazenost v novověku

V této době dochází k pozvolné změně postoje ke zvířatům. Díky pokusům na zvířatech došlo k odhalení podobnosti fyziologie zvířete a člověka. Nešlo zatím o vytvoření práv pro zvířata, ale začalo se uznávat, že i na zvířata je nutno brát ohledy. Šířil se názor, že máme právo využívat zvířata, ale musíme tak činit ohleduplně. Docházelo tak k větší kultivovanosti a menší brutalitě při zacházení se zvířaty. Osvícenství však nezměnilo postoje všech. „Intelektuální pokrok z osmnáctého století pokračoval v devatenáctém století některými praktickými vylepšeními pozice zvířat. Měly formu zákonů proti svévolné krutosti na zvířatech. První bitvy za práv zvířat

⁵⁴ Montaigne, de Michel. *O krutosti* in Eseje, s. 262

⁵⁵ Tamtéž, s. 263.

⁵⁶ Montaigne, de Michel. *Apologie Raimunda ze Sabundy* in Eseje, s. 142.

⁵⁷ Shakespeare, William. *Venuše a Adónis* in *Historie II- básně*, s. 363.

proběhly v Británii a počáteční reakce britského parlamentu ukazuje, že Benthamovy myšlenky měly na jeho spoluobčany malý účinek.⁵⁸

Na zacházení se zvířaty měl také vliv mechanicismu v 17. století. René Descartes považoval zvířata za stroje, jakési automaty. Zvířata podle něj nemají vědomí, tím disponují ze všech materiálních bytostí pouze lidé. Z toho to faktu vyplývá, že necítí radost ani bolest, ani cokoliv jiného. Jsou ovládány stejným mechanismem jako např. hodiny. „V době jeho života [Reného Descarta] se po Evropě rozšířilo experimentování na zvířatech. Protože tedy ještě nebyla žádná anestetika, při těchto pokusech se zvířata musela projevovat takovým způsobem, že by většina lidí poznala, že trpí neuvěřitelnými bolestmi. Descartova teorie dovoľovala experimentátorům, aby se zbavili veškerých pochyb, které by mohly za takových okolností mít.“⁵⁹

S kritikou špatného chování ke zvířatům se můžeme setkat u Johna Locka. Ten ve svém spise *Několik myšlenek o vychování, o studování* uvádí, že velmi často se vyskytuje kruté chování už v raném dětství. Děti krutě zachází s ptáčky, motýly a jinými živočichy. Locke přesněji říká, že je trýzní, a to s patrným potěšením. Doporučuje také, aby děti byli poučeni o jiném chování, neboť zvyk trápit zvířata a zabíjet je, děti vede proti lidem. Kdo se kochá utrpením nižších tvorů, nebude mít mnoho soucitu s bytostmi svého řádu.⁶⁰ Locke se zde také vyjadřuje k potravě, je proti jedení zvířat, pozitivum však vidí pouze pro život člověka. „Jeho potrava měla by býti velmi jednoduchá a prostá; a radil bych mu odepřítí maso, dokud nosí šatečky, aneb aspoň do dvou tří let,(...), sotva s tím budou souhlasiti rodiče, kteří, chybující sami přílišným požíváním masa, (...), tím jsem jist, že by děti prostší byly nemocí za malička a položily základ ke zdravému a silnému ústrojí tělesnému.“⁶¹

Voltaire ve svém *Filozofickém slovníku* odsuzuje nadřazenost člověka: „Jaká ubohost, jaká chudoba ducha tvrditi, že zvířata postrádají vědomostí a citu, že provádějí své výkony stále týmž způsobem, že se ničemu nenaučí, nic nezdokonalí atd.“⁶² Poukazuje také na podobnost člověka a zvířete. Uvádí příklad se psem, který ztratil svého pána a kňučí, po návratu domů ho konečně najde v pracovně a projevuje radost štěkáním a skákáním. Pokud bychom se podívali na jeho ústrojí, zjistili bychom, že ho máme podobné, a proto se Voltaire ptá: „Uspořádala příroda všecky citové orgány

⁵⁸ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 219.

⁵⁹ Tamtéž, s. 216.

⁶⁰ Locke, John. *Několik myšlenek o vychování, o studování*, s. 109.

⁶¹ Tamtéž, s. 16.

⁶² Voltaire. *Filozofický slovník čili rozum podle abecedy*, s. 275.

v tomto živočichu, aby necítil? Má nervy, aby byl bezcitný? Nehledej v přírodě takovou nesmyslnou protichůdnost.⁶³

Jindřich Srovnal v předmluvě k dílu Juliána Offraye de La Mettrieho *Člověk stroj* píše, že rozdíl mezi člověkem a zvířetem byl pro La Mettrieho čistě kvalitativním, člověk se od ostatních zvířat lišil velikostí a utvářením mozku, za podstatný rozdíl také považoval lidskou řeč a zkoumal, jak se zvířata mohou naučit mluvit.⁶⁴ La Mettrie také pojednává o syrovém masu. Syrové maso považuje za to, co činí zvířata divokými a říká, že pokud by lidé jedli syrové maso, také by zdivočeli. „To rozdivočení pak vyvolává v duši pýchu, nenávisť, pohrdání jinými národy, neústupnost a jiné city, jež kazí povahu.“⁶⁵ La Mettrie také vyvozuje ze svých pozorování, že čím jsou zvířata divočejší, tím mají také méně mozku. O divokosti se také zmiňuje Aristoteles v *Etice Nikomachově*: „Ježto pak něco jest příjemné přirozeně, a to buď prostě, nebo podle rodu živočichů a lidí, a něco není, ale jest příjemné buď pro zřídlost, nebo zvyklost, anebo pro špatnou přirozenost, můžeme i v každém takovém případě viděti podobné stavy. Myslím tu na zjevy zvířecké divokosti.“⁶⁶ Přes všechny přednosti, které má člověk oproti zvířatům, je člověk poctěn tím, že je zařazován mezi zvířata, říká La Mettrie.⁶⁷

Stejně tak Rousseau ve zvířeti viděl jen stroj: „Vidím v každém živočichu jen geniální stroj, kterému příroda dala smysly, aby se sám uváděl v chod a aby se do jisté míry chránil především, co ho může zničit nebo poškodit. (...) Každé zvíře má myšlenky, protože má smysly; užívá svého myšlení až do jisté míry: v tom se člověk více či méně liší od zvířat; někteří filozofové dokonce tvrdili, že je větší rozdíl mezi některými lidmi než mezi lidmi a zvířaty.“⁶⁸ Ve svém dalším díle *Emil čili o výchování* Rousseau uvádí, že naše tělo se neustále tráví samo a tudíž potřebuje neustálou obnovu. Člověk má schopnost měnit těla jiných živočichů a rostlin ve své vlastní tělo a není tedy jedno, jaká těla zvolíme, pro člověka není potravou všechno. Látky, které jsou pro člověka vhodné, se odlišují podle tělesné konstituce, podle podnebí bydliště, podle letory a podle způsobu života konkrétního jedince.⁶⁹ Rousseau zjišťuje, že důkazem pro to, že jíst maso není člověku přirozené, je lhostejnost, kterou mají děti pro pokrmu

⁶³ Voltaire. *Filozofický slovník čili rozum podle abecedy*, s. 276.

⁶⁴ Srovnal, Jindřich. *Předmluva* in La Mettrie. *Člověk stroj*, s. 25.

⁶⁵ La Mettrie. *Člověk stroj*, s. 51.

⁶⁶ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1148b, 15.

⁶⁷ La Mettrie. *Člověk stroj*, s. 64.

⁶⁸ Rousseau. *O původu nerovnosti mezi lidmi*, s. 38.

⁶⁹ Rousseau. *Emil čili o výchování*, s. 177

připravované z masa. Děti dávají přednost jídlům vegetálním, jak píše Rousseau, jako jsou pokrmy z mléka, pečiva, ovoce apod. Z dětí bychom neměli učinit masožravce, protože je jisté, že ti co pojídají mnoho masa, jsou celkem ukrutnější a divočejší než ostatní lidé. „Všichni divoši jsou ukrutní a nejsou toho příčinou jejich mravy: tato krutost pochází z jejich potravy.“⁷⁰ „Homér líčí Cyklopy, kteří se živili masem, jako lidí hrozných, Lotofagy jako národ tak příjemný, že jakmile kdo pobyl mezi nimi, zapomínal na svou vlast jen proto, aby mohl býti živ mezi nimi.“⁷¹

Odpor, s jakým se setkala evoluční teorie Charlese Darwina, dokazuje, jak hluboké kořeny měla druhová nadřazenost v západním myšlení. „Intelektuálně byla darwinovská teorie vpravdě revoluční. Lidé nyní věděli, že nebyli zvláštním stvořením boha, vytvořené podle božího obrazu a oddělené od zvířat; naopak, lidé si uvědomili, že jsou sami zvířaty. Navíc Darwin, aby svou evoluční teorii podpořil, upozornil na to, že rozdíly mezi lidmi a zvířaty nejsou tak velké, jak se předpokládalo.“⁷² „Tělesná stavba člověka nese jasné stopy živočišného původu, avšak někdo by mohl namítnout, že tento závěr musí být chybný, neboť člověk se od ostatních živočichů značně liší svými duševními schopnostmi. Mezi duševními schopnostmi člověka a vyšších savců neexistuje žádný podstatný rozdíl.“⁷³ Lidský smysl pro morálku lze vystopovat u sociálních instinktů zvířat. „Nižší živočichové, stejně jako člověk, zjevně zakoušejí radost a bolest, štěstí a utrpení; štěstí nejlépe dávají najevo mláďata zvířat, jako např. štěňata, koťata, jehňata atd., když spolu dovádějí jako naše děti. (...) Jsou ovládány stejnými emocemi jako my.“⁷⁴ Ve své knize *Vyjadřování emocí u lidí a zvířat* se zmiňuje o dalších paralelách mezi člověkem a zvířetem. „Rozmanité druhy a rody opic vyjadřují své city mnoha různými způsoby, tento fakt je zajímavý, ježto se do nějaké míry vztahuje na otázku, zda tak zvané rasy lidské měly by být tříděny jako odlišné druhy nebo odrůdy; jak uvidíme v následujících kapitolách, vyjadřují totiž různé lidské rasy své emoce a pocity po celém světě s pozoruhodnou stejností; některé z výrazových činností opic jsou zajímavé ještě jinak, jsou velmi obdobné lidským činnostem.“⁷⁵

⁷⁰ Rousseau. *Emil čili o výchování*, s. 181.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 221.

⁷³ Darwin, Charles. *O původu člověka*, s. 82.

⁷⁴ Tamtéž, s. 86.

⁷⁵ Darwin, Charles. *Výraz emocí u člověka a zvířat*, s. 105.

4.7 Vztah ke zvířatům v jiných kulturách

Primárně je práce zaměřena na evropskou kulturu, měli bychom si však také povšimnout vztahu zvířat a lidí v ostatních kulturách, neměli bychom pominout ani jejich náboženství a stravovací zvyky, ve kterých se také vztahy k zvířatům projevují.

Čína nikdy nechápala přírodní procesy naprosto odlišně od procesů probíhajících ve společnosti, spíše zdůrazňovala jejich jednotu. Čínský císař byl vládcem nejen lidí, ale i zvířat. Jeho cílem mělo být udržení harmonie mezi nebem a zemí. V čínském vzdělávání se také zdůrazňovalo, že rozdíly mezi lidmi a zvířaty jsou v podstatě minimální, přesto je však lze formulovat. Čínská kultura (a také japonská, korejská, vietnamská) velmi prožívá přírodu a jeví o ni zájem. Příroda je předmětem obdivu. Na druhou stranu se také v experimentální činnosti nezastavuje před ničím a protesty proti pokusům na zvířatech jsou nepatrné. V čínském jídelníčku se také vykytuje široká škála živočichů, bylo by velmi těžké najít zvíře, pro které by se nenašlo využití v tamní kuchyni. V Číně jsou také ideové zdroje, ze kterých mohou pramenit individuální zdroje ochrany zvířat. Buddhismus je zde převažujícím náboženstvím a přináší celou řadu možností, např. čínští buddhisté pouštějí zpět do vody ryby koupené na trhu, buddhističtí mnichové mají zakázáno živé tvory zabíjet.⁷⁶ Singer také popisuje příhodu, kdy se na konferenci setkal s buddhistickým mnichem, který si ze švédských stolů vybíral i masné produkty. Když se ho tázal, zda to není v rozporu s jeho náboženstvím, mnich uvedl že, v budhistické tradici je špatné jíst maso, pouze pokud máme důvod věřit, že zvíře bylo zabito zvláště pro nás. Trhlinou v této obhajobě je to, že nedbá na spojení mezi masem, které jíme dnes a budoucností zabíjení zvířat.⁷⁷

V zemích, kde je převažujícím náboženstvím islám, je člověku dovoleno usmrcovat zvířata, aby je mohl pojíst nebo také z důvodu škodlivosti pro jeho hospodářství. Mělo by tomu tak být učiněno bez utrpení a nemělo by to být zbytečné. Zvířatům, která jsou určena k jídlu, jsou podříznuty tepny a nechá se vykrvácet hlavou natočenou ve směru Mekky. V muslimském náboženství je také Svátek obětování, kdy každý zámožný občan jednou do roka obětuje zvíře. Koná tak na počest Abrahámovy oběti. Mezi nejušlechtlejší zvířata patří koně, jako Muhammadovi oblíbenci. Oblíbené jsou také kočky. Ráj a posmrtný život je ale určen jen pro lidi.⁷⁸

⁷⁶ Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 79- 82.

⁷⁷ Singer, Peter. *Unsanctifying Human Life*, s. 299.

⁷⁸ Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 86- 89.

Indie, i přes svůj technický pokrok v několika posledních letech, je stále zemí agrární a tím i tedy s velmi blízkým vztahem ke zvířatům. Pravidla pro rozlišování zvířat posvátných a nečistých nelze vztahovat na všechny Indy. Je to dáno zejména tím, že mezi hinduisty jsou velké rozdíly dané kastou, vzděláním a také tím, kde daný jedinec žije. Indie je nejvíce proslulá svým principem neubližování živým tvorům (ahimsá) a posvátností hovězího dobytka. Hinduista zvíře nikdy nezabije, nepřipadá tedy nikdy v úvahu rána z milosti. Zvířata jsou raději odkládána na smetiště za vesnice a občas je jim něco hozeno k snědku. Je jen na Pánovi, zda ho k sobě povolá. Vepřové maso není v žádných textech zakázáno, ale mnoho hinduistů cítí k tomuto masu odpor, protože je chováno tou nejchudší vrstvou, prasata se tedy živí tím, co najdou v odpadcích.⁷⁹

⁷⁹ Nováková, Hana. *Indie- ráj či peklo zvířat* in *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 89- 94.

5 Druhá nadřazenost v praxi

Nejčastěji se s druhovou nadřazeností v praxi setkáváme v podobě jídla. Až na některé výjimky, jak poukazuje Singer, se tomu můžeme vyhnout, a to tím způsobem, že se vyhneme masité stravě a živočišným produktů, staneme se tak vegetariány, popř. vegany. Dalším příkladem druhové nadřazenosti, se kterou se, byť nepřímo setkáváme, je experimentování na zvířatech. Jako pokrok můžeme vnímat zákaz testování kosmetiky na zvířatech v EU.

5.1 Zvířata jako potrava

Pro většinu lidí v moderní společnosti je nejčastějším kontaktem se zvířetem doba jídla. Zvířata jako prostředek k obživě je jedním z nejstarších způsobů jejich využití. Zde je zřejmě také položen základ pro naše přesvědčení, že zvířata jsou tu pro potěšení našich chuťových buněk a pro naše pohodlí.

Singer uvádí, že existují lidé, např. Eskymáci, kteří nemohou ve svém prostředí získat potravu jinak, než zabitím zvířat, ovšem jejich zájem přežít převažuje nad zájmem zabít. Tímto způsobem však většina lidí nemůže obhajovat svou stravu. Zejména proto, že občané civilizovaných společností mohou získat potravu jiným způsobem a také proto, že existuje velké množství lékařských důkazů o tom, že maso zvířat není nutnou podmínkou k dobrému zdraví a dlouhověkosti.⁸⁰

Abychom si mohli dovolit maso na našem stole, musí být zvířata chována výhodně po ekonomické stránce. To poskytují metody intenzivního chovu hospodářských zvířat, jejichž základem jsou technologie, které přistupují ke zvířatům jako k předmětům našeho užitku, jako ke strojům, které přeměňují krmivo na maso. Naše společnost tyto metody toleruje.

5.2 Experimentování na zvířatech

V oblasti experimentů prováděných na zvířatech je zřejmě nejvíce patrna druhová nadřazenost. Většina experimentátorů obhajuje svoje pokusy tím, že tyto experimenty vedou k objevům o člověku a objevům důležitým pro člověka. Lidé si někdy myslí, že všechno experimentování na zvířatech slouží zásadním lékařským účelům a mohou tak být ospravedlněny na základě toho, že ulehčí více utrpení, než jaké

⁸⁰ Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 62.

způsobí. Lékařenské společnosti však testují především kosmetické produkty, potravinářské přídatky jako jsou barviva a konzervační prostředky. Není ale potřeba vyvíjet nové a nové, když mohou být nebezpečné.⁸¹

Testování kosmetiky na zvířatech je v současné době v EU zakázáno. Poprvé se k tomuto tématu postavila EU v roce 1993, kdy vydala zákaz na kosmetické výrobky testované na zvířatech, mezní termín tohoto zákazu byl však posunut v roce 1997 až na rok 2000 kvůli nedostatku jiných alternativních metod. V roce 2003 v sedmém dodatku kosmetické směrnice došlo k vydání zákazu testování kosmetiky na zvířatech, zákaz pro dovoz kosmetiky vyrobené a otestované na zvířatech mimo EU, oba tyto zákazy měly vejít v platnost v březnu 2009. Byla však udělena výjimka pro test toxicity po opakované dávce, test reprodukční toxicity a test toxikokinetiky. V březnu 2013 došlo k úplnému zákazu testování kosmetiky na zvířatech, mohlo by to znamenat konec utrpení zvířat pro kosmetické účely.⁸²

Kosmetika se již v Evropské unii na zvířatech testovat nesmí, problémem je ale lékařský výzkum prováděný na zvířatech. V Evropské unii je počet zvířat odhadován na 10- 11 milionů ročně a na celém světě počet pokusných zvířat dosahuje až k 100 milionům ročně. Mezi nejčastěji používaná zvířata patří morčata, myši, potkani, králíci, psi, primáti ad. Zvířata jsou chována v tzv. chovných a dodavatelských zařízeních, kde žijí v nepřirozeném prostředí. Zvířata mají být z těchto zařízení u pokusů upřednostněna, ale pokud není daný druh k dispozici, dochází k odchytu zvířat z volné přírody, to je např. případ primátů. Zvířata se používají pro základní výzkum (kam patří např. psychologické pokusy), pro lékařský výzkum (do této kategorie spadají např. různé testy toxicity a dráždivosti), pro testování toxicity chemických látek, v genetickém inženýrství, pro vojenský výzkum a výuku. Většina lidí chápe pokusy na zvířatech jako „nutné zlo“, problémem ale je, že mezi námi a zvířaty existují mezidruhové rozdíly. I když se snažíme pokusy provádět na co nejvíce nám podobných organismech, i malé odlišnosti mohou vést k velmi rozdílným reakcím např. na podané látky, nebo k odlišnému průběhu nemocí. Někdy je také důležitý pro platnost pokusu fakt, že zvířata jsou chována v nepřirozeném prostředí a byla také uměle infikována.⁸³

To, že máme možnost provádět pokusy na zvířatech, neznamená, že na to máme právo. Singer říká, že z mnoha desítek milionů provedených pokusů na zvířatech je

⁸¹ Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 65.

⁸² <http://ec.europa.eu/consumers/sectors/cosmetics/animal-testing/>

⁸³ <http://www.ochranazvirat.cz/13/czech/rubrika/pokusy-na-zviratech/>

skutečně přínosných jen několik z nich. Velké množství zvířat se zbytečně užívá na univerzitních katedrách lesnictví nebo psychologie, další pro komerční účely.⁸⁴ V praxi máme několik možností, jak zabránit pokusům na zvířatech. Především bychom měli přestat provádět zbytečné pokusy. Nač testovat nové kosmetické výrobky, potravinářská aditiva a jiné nepodstatné výrobky? Nabídka současných je plně dostačující. Pokud je testování nutné, měli bychom využívat alternativní metody, mezi které patří klinický výzkum, pitvy, metody *in vitro*, pokusy na rostlinných tkáních používat také matematické a počítačové modely.⁸⁵

Užití zvířat pro potravu a za výzkumnými účely nejsou jediné příklady systematického speciesmu. Existuje mnoho dalších sfér, kde vyvstává podobně sporná otázka. Příkladem může být obchodování s kožešinami, lov zvířat ve všech svých podobách, cirkusy, zoologické zahrady, rodea a také obchodování se zvířecími miláčky.⁸⁶

Nikdy nemůžeme přesně vědět, jakou bolest cítí druhá bytost, bez ohledu na to, zda se jedná o člověka nebo o zvíře. Dokážeme si to ale v přibližné podobě představit. Singer uvádí příkladem zranění své dcery. V situaci, kdy si odře koleno, bezpečně víme, že cítí bolest. Je to očividné ze způsobu jejího chování. Dítě pláče, tře si koleno, sděluje nám, co se mu stalo. Můžeme také posoudit, co druhý cítí, ze své vlastní zkušenosti. Jak se cítíme my, když si odřeme koleno? Na základě této úvahy si můžeme uvědomit, jak se cítí zvířata. Zvířata se v bolestech projevují velmi obdobně, jako je tomu u člověka a jejich chování je dostatečným zdůvodněním pro přesvědčení, že bezpochyby cítí bolest. S výjimkou lidoopů nám zvířata nejsou schopna říci, co cítí, ale je to stejné jako když jsou naše děti malé a neumí mluvit.

Pro to, že zvířata cítí bolest stejně jako lidé, hovoří také fakt, že nervový systém všech obratlovců, zejména ptáků a savců, je v zásadě podobný. Ty části lidského nervového systému, které jsou spojeny s cítěním bolesti, jsou relativně staré.⁸⁷

Často se jako námitka proti vegetariánství uvádí, že zvířata se navzájem pojídají, proč bychom je tady nemohli jíst my? Tuto námitku bychom mohli považovat za námitku Benjamina Franklina. Singer zmiňuje, jak Franklin ve svém Vlastním

⁸⁴ Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 53.

⁸⁵ <http://www.ochranazvirat.cz/13/czech/rubrika/pokusy-na-zviratech/>

⁸⁶ Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 68.

⁸⁷ Tamtéž, s. 70.

životopise vzpomíná, jak pozoroval své přátele při rybaření a všiml si, že některé chycené ryby pojídají ostatní. Došel tedy k závěru, že pokud se ryby jedí navzájem, není důvod, abychom je nejedli my.⁸⁸

Někteří lidé se na tento problém dívají z jiného úhlu pohledu. Skutečnost, že zvířata sama sebe pojídají, poukazuje na to, že existuje přirozený zákon, podle kterého silnější chytají slabší. Tato interpretace má však chyby. Naše vlastní spotřeba zvířat není částí přirozeného evolučního vývoje. To může být pravdou pouze u několika primitivních kultur, které stále loví zvířata pro obživu, ale nemá to co dělat s masovou produkcí hospodářských zvířat na velkofarmách.⁸⁹

Stanovisko, že když se zvířata pojídají navzájem, tak je můžeme pojídat také my, „vyvrátil už v roce 1785 William Paley odkazem ke skutečnosti, že zatímco lidé mohou bez zabíjení přežít, zvířata, aby přežila, nemají jinou možnost.“⁹⁰

⁸⁸ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 223.

⁸⁹ Singer, Peter. *Practical Ethics*, s. 71.

⁹⁰ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 237.

6 Vegetariánství jako životní styl

S experimenty na zvířatech a lékařským výzkumem se nesetkáváme každý den. Je pro nás velmi těžké tyto dvě oblasti ovlivnit. Zajisté i v těchto oblastech můžeme nějakým způsobem zabránit utrpení zvířat. Mnohem snadněji můžeme pomoci ke svobodě zvířatům úpravou svého jídelníčku. S masem ze zvířat se setkáváme několikrát denně na svých talířích. Zde tedy můžeme být aktivní a vyloučit maso a další živočišné produkty ze stravy. Zabráníme tak utrpení zvířat, tvrdí Singer. „Lidé žijí své životy ve vlastním zájmu ne proto, že by se tak narodili, ale proto, že alternativy se jim zdají být nepohodlné, nepříjemné nebo prostě nesmyslné; nevidí žádný smysl v ovlivnění světa, a pokud ano, proč se právě oni měli obtěžovat?“⁹¹

Vegetariánství se jako fenomén vyskytoval v dávné minulosti. Záměrné vyhýbání se masu, i když bylo v přebytku, je patrné např. u orfiků či pythagorejců. S vegetarianismem se setkáváme i u buddhistických a pravoslavných mnichů. V některých kulturách náleželo požívání masa jen vyšším vrstvám, např. v západní Evropě, v Indii nejspodnější vrstvy by maso neměly jíst vůbec. Od druhé poloviny 19. století se v Evropě a Americe se zavedlo vegetariánství jako samostatné hnutí, které bylo inspirováno proudy, jež mají kořeny především v Indii. Dnes v Evropě přibývá vegetariánů směrem od jihu k severu a od východu k západu. Nejvíce je rozšířen v Nizozemsku a nejméně na východním Balkáně a v Turecku. Toto schéma souvisí se vznikem a šířením průmyslové revoluce a liberálních představ obecně.

Vyjadřovat počty vegetariánů v procentech je velmi obtížné, protože pod pojmem vegetariánství bývá chápáno leccos, ve Španělsku na venkově je pro vegetariána za vhodné považováno kuře, mnoho Euroameričanů nejí jen tmavé maso od velkých savců, někteří jedí ryby a bezobratlé živočichy, ale teplokrevné již ne. Přes veganství (do kterého jsou často započítávány i medové produkty) se můžeme dostat až k tzv. fruktariánství, to znamená konzumaci těch částí rostlin, které dávají dobrovolně, tj. zejména plodů.

Motivace vegetarianismu může být také několikero druhů. Pro některé lidi je důležitá podobnost lidí a zvířat, někteří věří na převtělování duší do zvířat, pro jiné je důležitá snaha vyhnout se krvi a rituálně nečisté stravě. Někdo argumentuje pro

⁹¹ Singer, Peter. How we are to live, s. 3.

vegetariánství tím, že je prospěšné zdraví, jiní upozorňují na ochranářskou a ekologickou funkci.⁹²

⁹² Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 119- 120.

7 Vegetariánská filozofie

Dle Singera princip rovného zvážení zájmů není absolutistický a nepožaduje vegetariánství za všech možných okolností. Osoba, která ztroskotala na pouštním ostrově pravděpodobně, bude oprávněna jíst maso proto, aby přežila. Neméně významné pro většinu z nás je také tvrzení vytvořené v zastoupení organických farmářů, že existují některé způsoby chování zvířat, které plně respektují jejich zájmy během jejich života.⁹³

Otázky o špatnosti zabíjení samy o sobě nejsou významné v morálních otázkách jedení masa nebo vajíček z velkofarem, jak si mnoho lidí v rozvojových zemích myslí. Dokonce když zvířata jsou chována svobodně ve velkých oblastech, jako ovce nebo skot v Austrálii, operace jako je značkování, kastrace nebo odstraňování rohů, jsou uskutečňovány bez jakéhokoli ohledu na to, že zvířata mají schopnost trpět. Singer poukazuje na to, že stejné je to při manipulaci a transportu, které předchází zabití. Ve světle těchto faktů bychom naše otázky neměli zaměřit na to, zda existují nějaké okolnosti, za kterých je požívání masa v pořádku, ale na co, můžeme udělat pro to, abychom se vyhnuli přispívání k ohromnému utrpení zvířat.

Ochránci životního prostředí stále více připouští, že výběr toho, co jíme, patří do environmentálních problémů. Zvířata ve chlévech a výkrmných ohradách jedí zrní nebo sójové boby a využijí tak většinu nutriční hodnoty těchto produktů jednoduše proto, aby si zajistila základní životní funkce a rozvíjela nestravitelné části těla, jako jsou kosti nebo kůže. Abychom přeměnily osm nebo devět kilogramů obilného proteinu v jedno kilo bílkoviny, plýtváme zemí, energiemi a vodou. Na přeplněné planetě s rostoucí populací lidí si tento luxus nemůžeme dovolit, říká Singer.

Singer také upozorňuje na to, že intenzivní produkce zvířat je velkým spotřebitelem fosilních paliv a hlavním zdrojem znečištění vzduchu i vody. Způsobuje také zvyšování množství metanu a jiných skleníkových plynů v atmosféře. Riskujeme tak nepředvídatelné změny klimatu na naší planetě, což znamená, že životy miliardy lidí, nehledě na tisíce druhů rostlin a zvířat, která vymírají, budeme neschopni čelit těmto měnícím se podmínkám.

Strava těžká na masné produkty, pěstované intenzivní formou produkce, je katastrofou pro zvířata, pro prostředí a pro zdraví těch, kdo ji požívají. Škála nemocí

⁹³ Singer, Peter. *Unsanctifying Human Life*, s. 302.

bude mnohokrát znásobena, pokud ostatní země budou kopírovat západní stravu a metody masové produkce budou pokračovat, míní Singer.⁹⁴

O masu také zajímavě píše Stanislav Komárek, který se zmiňuje o rituálním aspektu požívání masa. Rituální aspekt konzumace masa přesahuje jeho nutriční hodnotu, kterou reprezentují živočišné bílkoviny. Lze tvrdit, že požívání masa, které se provádí společně, má charakter rituálu, ať už je tak hostina účastníky zamýšlena nebo ne. Uvádí také poznámku F. B. M de Waala, nizozemského vědce, etnologa a primátologa, že rituální hostina, která může, ale nemusí být zároveň hostinou totemickou, je přímo odvoditelná od obřadného rozdělování masa ulovených gueréz a antilopek šimpanzími samci, kteří podělují své známé podle stupně oblíbenosti horším či lepším kouskem.⁹⁵

De Waal mimochodem odmítl vystoupit proti invazivním a smrtícím experimentům, která jeho vlastní instituce prováděla na šimpanzích. Jeho pokus, který zkoumal, zda je nakažlivé zívání u šimpanzů projevem empatie, je řazen k deseti nejhlupejším pokusům na zvířatech ve Spojených státech amerických za rok 2011.⁹⁶

Až naše kultura se živí masem zvířat v ohromném množství a bez veškeré obřadnosti. Novodobá konzumace masa vyšších zvířat je osvobozena propojením velkoprodukčního a komerčního mechanismu i od takového rituálu, jako je např. zabijačka v rámci tradičního venkova. Komárek se také pozastavuje nad tím, že bezmyšlenkovitá konzumace masa i dalších proteinů je přes svou velkou problematičnost celkem mimo centrum pozornosti moderní medicíny, zatímco jejich nedostatek v minulosti, jenž byl také závažný, bývá probírán dodnes.⁹⁷

⁹⁴ Singer, Peter. *Unsanctifying Human Life*, s. 303.

⁹⁵ Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 117.

⁹⁶ <http://www.svobodazvirat.cz/novinky/deset-nejhloupejsich-pokusu-na-zviratech-v-usa.htm>

⁹⁷ Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 119.

8 Proč být vegetariánem

Lidé, kteří se věnují obchodu v masném průmyslu, kde se užívají intenzivní metody chovu, bohatnou z toho, že vykořisťují alarmující počty zvířat. Potřebují peníze, protože hlavním zdrojem zisku je obchod s těmito zvířaty. Proto je teda třeba, podle Singera, aby majitelé obchodů od nich přestali kupovat jejich výrobky. Vegetariánství je forma odmítání, není to jen symbolické gesto, tvrdí Singer. Do doby, kdy nebudeme bojkotovat maso a masné výrobky, přispíváme k tomu, aby se i nadále rozvíjely metody intenzivního chovu zvířat. Singer poukazuje na to, že toto je situace, kdy můžeme bojovat proti intenzivnímu farmaření my sami.⁹⁸ Fakt, že si raději vezmu kuře z mrazáku a ignoruji tofu ležící ve vedlejší přihrádce v supermarketu, má co dočinění např. s počtem kuřat, nebo balíčky tofu, které supermarket objedná příští týden, takže přispívám touto cestou k budoucímu růstu nebo poklesu průmyslu s kuřaty nebo tofu. To je přesně to, o čem je zákon poptávky a nabídky.⁹⁹

Pokud se již rozhodneme přestat kupovat a jíst maso a další masné výrobky, které pochází z průmyslových velkovýroben, pak následuje otázka, jak daleko můžeme jít ve vývojové stupnici živočichů? Pro Singera zůstává dělicí čarou schopnost trpět bolestí, popř. zažívat uspokojení. Pokud nějaký tvor trpí bolestí, nemáme žádné ospravedlnění pro to, abychom na to nebrali ohled. Platí to ovšem i naopak, pokud tvor není schopen pociťovat bolest nebo uspokojení, není potřeba brát ohledy. Zůstává však otázka, nakolik jsme schopni posoudit, zda daný tvor pociťuje bolest. Singer navrhuje schopnost svíjet se, naříkat, pokusy uniknout zdroji bolesti a podobnost nervového systému s lidským jako ukazatele bolesti. Pokud půjdeme proti směru evoluce k vývojově nižším živočichům, budou tyto ukazatele stále méně patrné.

Dalším, co je potřeba zvážit, jsou ostatní živočišné produkty. Drůbežárny patří k jedněm z nejbezohlednějších forem intenzivního chovu. Základním krokem je uzavření drůbeže do budovy velkochovu, které jsou bez oken, někdy jsou používány i klece, aby se do jednotlivých budov vešlo více ptáků. Krmivo a voda se přivádí automaticky, světlo signalizuje cyklus aktivity a odpočinku¹⁰⁰. V důsledku těsných prostor dochází ke kanibalismu, proto jsou drůbeži odstraňovány zobáky, nestále také hrozí možnost udušení a umačkání. Stejně drastické procesy se konají u krav. Krávy

⁹⁸ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 179- 180.

⁹⁹ Singer, Peter. *Unsanctifying Human Life*, s. 299.

¹⁰⁰ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 110- 111.

musí zabřeznout každý rok, po narození jsou jim odebrána mláďata, která se krmí náhražkami mateřského mléka, aby co nejrychleji dorostla a staly se z nich nové dojnice.¹⁰¹ Obejít se bez mléčných výrobků by neměl být žádný problém. Mléčné produkty můžeme nahradit těmi, které obsahují mléko ze sójových bobů. Vegani jsou důkazem toho, že se lze zdravě stravovat, aniž by jakákoliv položka našeho jídelníčků obsahovala něco, co by pocházelo od vykořisťovaných zvířat.¹⁰² Mnoho lidí se také mylně domnívá, že nám v bezmasé stravě budou chybět proteiny. Maso je jednou z potravin, která proteiny obsahuje, myslelo se, že proteiny z masa jsou vyšší kvality, dnes již víme, že na tom kvalita proteinu není závislá. Jediné, co nejsme schopni získat jinak než z masa a živočišných výrobků, je vitamin B 12. Není hotově asimilovatelný z rostlinné stravy, ale dá se získat z mořských řas, např. chaluž nebo ze sójové omáčky, která je získána tradiční fermentační metodou.¹⁰³

Komárek poukazuje na studie a na základě toho tvrdí, že vegetariánství v praxi vyvolá hned několik změn. Je velmi rozšířené mínění, že konzumace masa vyvolává zejména agresivitu, mnohem patrnější je však v subjektivním prožívání opadnutí strachu a obav, pokud maso přestaneme konzumovat. Dalo by se říci, zmiňuje Komárek, že strach, hněv a především bolest ze zvířat chovaných intenzivními metodami přechází na konzumenty. Právě z toho důvodu má vegetariánství vliv na pokles krevního tlaku při hypertenzi. Dochází také k obecně větší činorodosti související s pojídáním méně sytých potravin. Díky vegetariánství se nám poměrně brzy celkově zvýší reakční rychlost, vnímavost a intuice v různých směrech. Maso ve velkých dávkách působí také jako depresogen. Oproti tomu jsme ale bez masa snadněji unavitelnější a naše emoce jsou pohotovější, je snadné se prudce rozšít i rychle se uklidnit, upozorňuje Komárek. Pokud vysadíme maso, dochází i k dalším změnám povahy, budeme lépe snášet osamění, můžeme ho začít i cíleně vyhledávat. Z tělesných změn, které budou opticky patrné, nás čeká značná redukce hmotnosti, zejména na hlavě, krku a končetinách. Dojde také k redukci imunitních reakcí, např. zánětlivých procesů jako jsou bronchitidy, záněty mandlí apod.¹⁰⁴

Na závěr této kapitoly ještě zmiňme kritiky Petera Singera. F. G. Frey nesouhlasí se Singerem. Singer tvrdí, že pokud vzdání se masa je naprosto tou nejjednodušší věcí,

¹⁰¹ Singer, Peter. *Osvobození zvířat*, s. 146.

¹⁰² Tamtéž, s. 193.

¹⁰³ Tamtéž, s. 199.

¹⁰⁴ Komárek, Stanislav. *Ochlupení bližní, zvířata v kulturních kontextech*, s. 124- 125.

kteřá by mohla ovlivnit metody chovu a zabíjení zvířat. Frey namítá, že zde není žádný požadavek, abychom dělali něco, co bude kauzálně účinné v zastavení těch praktik, ke kterým má Singer námitky. Nevadí, zda je něčí protest účinný nebo ne. Pokud se někdo vzdá masa nebo vyvěsí nějaký nápis do svého okna, je to stále protest. To, co dělá Osvobození zvířat tak mocné, je to, že nepředstavuje pouze „diagnózu velké nemoci“, ale také efektivní způsob, jak s ní něco udělat. Protest a účinnost však nejdou ruku v ruce. Fakt, že když se vzdáme masa, tak tím ovlivníme metody chovu a zabíjení zvířat, je pro Freye neuvěřitelná. Žádné jednotlivé jednání, žádné takové jednání osob se nezdá, že by mělo efekt na obchod ve velkém. Mnoho lidí dává mnoho energie do toho, aby přiměli fast foodové řetězce ke změně např. v kupování kuřat, která jsou určitými praktikami množena pro obchod. Změny se začaly dít. Praktiky, které charakterizovaly pěstování telecího, se změnily. Legislativa pro dobré životní podmínky zvířat, zejména v Británii, se nevěnovala pouze užití opů k vědeckým výzkumům, ale také na praktiky ohledně pastvin. Environmentální koncerny začaly ukládat velkofarmám omezení, která je tlačí k tomu, aby změnily určité druhy praktik, které např. disponují odpadními produkty nebo šíří odporný zápach. Celkově je masný průmysl a zemědělský obchod jednoduše tak gigantický, že obrázek člověka, který se ve své soukromí rozhodne vzdát masa a začne si myslet, že tím ovlivnil obchod s masem, je značně nepravděpodobný. Singer zastává názor, že vegetariánství je způsobem protestu proti metodám chovu a zabíjení zvířat pro jídlo. Frey poukazuje na to, že existují i jiné způsoby protestu: můžeme vyvěsit plakát před náš trávník, nebo usilovně agitovat za lepší životní podmínky pro zvířata, nebo tlačit potravinové řetězce k tomu, aby jejich dodavatelé změnilí metody chovu, nebo se zdržet masa. Člověk samozřejmě může provádět uvedené způsoby zároveň. Ale vliv, který zanechává Osvobození zvířat, je takový, že vegetariánství je po člověku požadován právě proto, že se jeví jako nejúčinnější prostředek, který každý může přijmout, aby změnil metody chovu a zabíjení zvířat.¹⁰⁵

Na tuto kritiku Peter Singer reaguje následovně. Nákup mrtvých těl zvířat, která jsou pěstovaná výše uvedenými metodami, tvoří podporu velkofarem, kterou požadují od veřejnosti. Velkofarmy budou používat metody intenzivního chovu zvířat tak dlouho, dokud se jim bude dostávat podpory. Velkofarmy mají zdroje potřebné k tomu, aby za sebe bojovaly politicky, a budou se bránit proti kritice s odpovědí takovou, že pouze poskytují veřejnosti, co požaduje. Proto je potřeba, aby každý z nás přestal

¹⁰⁵ Frey, Raimond, G. *Vegetarianism as Protest* in SCHALER, Jeffrey A. *Peter Singer Under Fire: The Moral Iconoclast Faces His Critics*, s. 120- 122.

kupovat produkty moderního farmaření, dokonce i když není přesvědčený, že je špatné jíst zvířata, která žila příjemným životem a zemřela bezbolestně. Vegetariánství je forma bojkotu. Smysl protestování, pro utilitaristy, je změnit podmínky, proti kterým je protest namířen. Frey má na očích růžové brýle, protože píše, že mnoho z ohavných praktik bylo nahrazeno, drasticky změněno nebo eliminováno. Ve skutečnosti, změny, které byly uskutečněny společnostmi fast foodových řetězců v oblasti Spojených států amerických jsou pouze zlepšeními v humánnosti zabíjení savců (neplatí to ale pro kategorii drůbeže, která je nejvíce početnou kategorií). Frey ale správně namítá, že nemohu dokázat [Peter Singer], že stát se vegetariánem je neúčinnějším krokem, který každý může podniknout ke snížení utrpení zvířat. Bezpochyby mnoho je závislé na naší osobní pozici. Pokud si můžeme dovolit dát milion dolarů na kampaň proti velkofarmám, takt to může být efektivnější, než osobní rozhodnutí stát se vegetariánem nebo veganem. nebo nás také může napadnout otázka, proč nedělat obojí? Je asi pravdou, jak Frey předpokládá, že užití zvířat ve výzkumu vyvolává více filozoficky vyzývavých otázek, ale filozofové utilitarianismu by měli přemýšlet o tom, co bychom měli dělat, aby svět byl lepším místem.¹⁰⁶

Zdeněk Veselovský, významný český zoolog a etolog, který několik desetiletí vedl pražskou zoologickou zahradu, naprosto souhlasí se Singerem, že dnešní velkochovy zvířat jsou popřením lidské morálky a vyjadřujeme tak tím ztrátu úcty ke zvířatům. Nesouhlasí však s tím, abychom se stali vegetariány. Podle Veselovského to není pro člověka přirozené, a to potvrzuje přítomnost stoliček, stavba zažívacího traktu i naše chování při zajišťování obživy. Důkazem naší všežravosti mohou být i neandrtálci a australopitékové. Záleží na každém, ale ten, kdo je vegetariánem, nemůže být automaticky považován za znalce a ochránce zvířat, tvrdí Veselovský. Uvádí také, že kdybychom se všichni stali vegetariány, tak by to mělo katastrofální následky pro přírodu. Bylo by nutné změnit miliony hektarů lesů změnit v obilná pole a také mnoho lesních živočichů by ztratilo své přirozené podmínky k životu.¹⁰⁷ „Zelenina je velmi zdravá, a neměla by nikdy chybět v našem jídelníčku, rozhodně ale nelze z požívání zeleniny vytvářet světový názor ani oblíbené módní úvahy o bio- a ekoochráně zvířat a vegetariánské zanícení považovat za zeleninovou gastroarchu pro další tisíciletí.“¹⁰⁸

¹⁰⁶ Singer, Peter. *Why We Should Be Vegetarian* in SCHALER, Jeffrey A. *Peter Singer Under Fire: The Moral Iconoclast Faces His Critics*, s. 125- 128.

¹⁰⁷ Veselovský, Zdeněk. *Člověk a zvíře*, s. 230.

¹⁰⁸ Veselovský, Zdeněk. *Člověk a zvíře*, s. 230.

9 Závěr

I když má druhová nadřazenost počátek v dávné minulosti, stále je aktuální. Stále se setkáváme s porušováním práv, nejen lidských, ale i práv zvířat. Probírání tématu práv zvířat je stále aktuální. V současné době se velmi často setkáváme s jevem, kdy dochází k odcizení ve vztahu mezi zvířaty a lidmi. Je to dáno naším současným životním stylem, kdy se setkáváme se zvířaty většinou jen jako s našimi domácími mazlíčky nebo jako s úhlednými balíčky masa na policích v supermarketech, o kterých zpravidla nic nevíme.

Otázkou může být, zda hovoříme o právech zvířat či spíše o neprávěch člověka. Zvíře má právo na život, nebo je to spíše tak, že člověk nemá právo zvířeti sáhnout na život. Když se tedy zabýváme druhovou nadřazeností a právy zvířat, nemůžeme se odpoutat od práv lidských.

Po prozkoumání fenoménu druhové nadřazenosti a vegetariánství jsme došli k závěru, že můžeme rozdělit zastánce různých názorů do několika skupin. Pro některé lidi jsou zvířata stále nižším druhem, kterému jsou oni nadřazeni. Nemají teda žádná práva a my je můžeme neomezeně využívat ke svým potřebám. Druhá skupina lidí uznává právo na život zvířat, na to, aby jejich život byl příjemným a bez přítomnosti utrpení. Uznává ale také to, že tu jsou k našemu užitku. Poslední skupinou lidí jsou ti, kteří uznávají práva zvířat a bojují za tyto práva. My nemáme právo na to, abychom je zabíjeli pro jídlo nebo je například využívali ke svému pobavení.

Tato práce by měla na tuto problematiku upozornit, je potřeba se zamyslet nad chováním vůči přírodě. Nad postojem k ní, nad tím, jakou pozici máme v přírodě. Postupem času člověk získal představu vládce nad přírodou. Neměli bychom přírodu bezesmyslně využívat. Měli bychom se snažit být více soběstační.

Nemůžeme zvířata degradovat na základě druhu, už proto, že jsou to naši evoluční předchůdci, a jak poukazoval např. Voltaire, máme s nimi mnoho společného. Je naprosto nutný požadavek důstojného života, v přiměřených životních podmínkách, a také ochrana před krutostí. Ona nemohou svá práva obhajovat, je to tedy pouze a jen na člověku samotném.

10 Seznam literatury

- ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Praha : Rezek, 1996. ISBN 80- 901796- 7- 3.
- ARISTOTELÉS. *Politika I*. Praha : OIKOYMENH, 1999. ISBN 80- 86005- 92- 5.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Praha : Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-85810-11-5.
- DA VINCI, Leonardo. *Nápady*. Praha : Ivo Železný, 1995. ISBN 80-237-1955-6.
- DARWIN, Charles. *O původu člověka*. Praha : Academia, 2006. ISBN 80-200-1423-3.
- DARWIN, Charles. *Výraz emocí u člověka a zvířat*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.
- DIOGENÉS LAERTIOS. *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*. Pelhřimov : Nová tiskárna Pelhřimov, 1995. ISBN 80-901916-3-0.
- EURIPIDES. *Hyppotylios a jiné tragédie*. Praha : Svoboda, 1986.
- HOMÉROS. *Odyseia*. Praha : Rezek, 1996. ISBN 80-86027-04-X.
- CHAUCER, Geoffrey. *Canterburské povídky*. Praha: Odeon, 1970.
- JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*. Praha : ZVON, 1996. ISBN 80- 7113- 154- 7.
- KOMÁREK, Stanislav. *Ochlupení bližní: zvířata v kulturních kontextech*. Praha : Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2113-7.
- LA METTRIE, Julien Offray. *Člověk stroj. Výbor z díla*. Praha : ČSAV, 1958.
- LOCKE, John. *Několik myšlenek o výchování, o studování*. Praha : Dědictví Komenského, 1906.
- MORE, Thomas. *Utopie*. Praha : Mladá fronta, 1978.
- OVIDIUS, Publius Naso. *Proměny*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.
- ROUSSEAU, Jean Jacques. *Emil čili o výchování*. Olomouc : R. Promberger, 1926.
- ROUSSEAU, Jean Jacques. *O původu nerovnosti mezi lidmi*. Praha : Svoboda, 1949.

SHAKESPEARE, William. *Historie II. – básně*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964.

SCHALER, Jeffrey A. *Peter Singer Under Fire: The Moral Iconoclast Faces His Critics*. Chicago : Open Court Publishers, 2009. ISBN 978-0-8126-9618-9.

SINGER, Peter. *Practical Ethics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993, ISBN 0-521-29720-6.

SINGER, Peter. *Unsanctifying Human Life: Essays on Ethics*. Oxford : Blackwell, 2001. ISBN 978-0-63-122507-2.

SINGER, Peter. *How Are We to Live? Ethics in an Age of Self-interest*. Oxford : Oxford University Press, 1997. ISBN 978-0-19-289295-9.

SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Praha : Práh, 2001. ISBN 80-7252-042-3.

SINGER, Peter. *Spisy o etickom žití*. Bratislava : Vydavateľstvo SSS, 2009. ISBN 978-80-8061-332-7.

VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Člověk a zvíře*. Praha : Academia, 2000. ISBN 80-200-0756-3.

VOLTAIRE. *Filozofický slovník čili rozum podle abecedy*. Praha : Votobia, 1997. ISBN 80-7220-061-5.

Elektronické zdroje:

Ban on animal testing- European Commission. *European Commission* [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/consumers/sectors/cosmetics/animal-testing/>

Nadace na ochranu zvířat. *Pokusy na zvířatech- Ochrana zvířat.cz* [online]. 2006 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.ochranazvirat.cz/13/czech/rubrika/pokusy-na-zviratech/>

Svoboda zvířat. *Svoboda zvířat- organizace na ochranu zvířat* [online]. 2009 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.svobodazvirat.cz/novinky/deset-nejhloupejsich-pokusu-na-zviratech-v-usa.htm>

11 Resumé

The purpose of this study is to introduce some topics of Peter Singer, an Australian moral philosopher, who is specialized in applied ethics and bioethics. He is famous for his book, called *Animal Liberation*, where he describes the arguments against breeding and killing methods in factory farming and scientific research.

These matters are connected with speciesism and I try to follow them through the history. My description began in ancient Greece and Rome. Then the Middle Ages, Renaissance, Enlightenment and Modern history follow. I focus only on Occident of the availability of literature. Nevertheless, I try to mention some of references about other cultures, e. g. China, India and the countries, where the Islamic religion is prevailing.

The phenomena of vegetarianism and veganism are notable even at the beginning of our history. And why we should be vegetarianism (eventually veganism)? We can avoid of suffering of animals this way. Of course, we can use cosmetics products which were not tested on animals; and we cannot agree with scientific and medical research, but vegetarianism is the simplest way that we can do for animals.